

בחוברת זו אנו מחדשים את המסורת לפתוח ב'פתח דבר' המציג את תוכן הגיליון החדש. את 'קתדרה' 135 פותחים שני מאמרים העוסקים בזיקת העולם הנוצרי לארץ הקודש. שי אשל מביא לראשונה לפני הקורא העברי תרגום מוער של תעודה מעניינת ביוונית המתארת את ארץ-ישראל בשלהי המאה השתים-עשרה: תיאור מסעו של יואנס פוקאס, נזיר יווני ממנוזר 'יוחן התאולוג' אשר באי פטמוס, לארץ הקודש. פוקאס ביקש לתאר את הארץ, שהייתה נתונה בשלטון הצלבנים, כאזור שמתקיימים בו – בהמשך ישיר למסורת הביזנטית – חיים אורתודוקסיים פעילים, מקום שבו ההגיגרפיות (תיאור חיי הקדושים) של אבות מנזרי מדבר יהודה קמות לתחייה, אזור הממשיך להיות חלק מן העולם הביזנטי. הטענה המרכזית של אשל היא שפוקאס התעלם כמעט לחלוטין בתיאורו מן השלטון הצלבני ומפעולותיו בארץ הקודש ובמקומות הקדושים. מסקנה זו מאשרת את ההנחה שבמקרים רבים תיאור של עולה רגל לא פחות משהוא משקף את מה שראו עיניו מבטא את השקפת עולמו ואת נקודת המבט המיוחדת שלו. במאמר השני בחוברת עוסק חיים גורן ברעיון של 'מסע הצלב בדרכי שלום', שהילך קסם על חוגים וקבוצות שהתעניינו בגורלה של ארץ הקודש בגרמניה ובצרפת במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, כ-700 שנה לאחר מסעו של פוקאס. על פי השקפתם ארץ הקודש אמורה הייתה להיכבש בידי נוצרים לא בכוח הזרוע וללא שפיכות דמים, שאפיינו את מסעי הצלב בימי הביניים, אלא בימסע צלב של שלום. הכיבוש האירופי עתיד היה להיעשות על פי תפיסה זו באמצעים מתוחכמים מבעבר, על ידי יישום מה שהמתכננים ראו כעליונות האירופית והנוצרית על האסלאם, באמצעות החינוך והסעד, המחקר והמדע, התרבות והכלכלה, המיסיון וההתיישבות. המאמר השלישי בחוברת עוסק ביפו בסוף המאה התשע-עשרה. אליעזר באומגרטרן בוחן במחקר חדשני את רשימת הספרים בספרייתו של ר' נפתלי הירץ הלוי, הרב האשכנזי של יפו והמושבות בסוף המאה התשע-עשרה, שדמותו כמעט נעלמה מן המחקר ההיסטורי. באומגרטרן מנסה ללמוד מרשימת הספרים שהיו בספריית הרב, רשימה שהתגלתה בין כתבי-היד שלו, על עולמו הרוחני ועל התחומים המרכזיים שהיו קרובים ללבו. המחבר מצביע על עניינו של הרב הלוי בקבלה ובמדע ועל השימוש הרב שעשה בספרים משני תחומים אלה לצורך כתיבת חיבוריו המרכזיים. המאמר הרביעי בחוברת מעביר את הקוראים מיפו לשכנתה אחוזת-בית, שנוסדה לפני 101 שנים. עדנה יקותיאלי כהן יוצאת במאמר נגד טענתם של חוקרים אחדים שטענו שחברי אגודת 'אחוזת-בית' תכננו לבנות שכונה או פרור של יפו, ושרק הנסיבות שהתהוו מאוחר יותר עשו את תל-אביב לעיר. לטענתה עקיבא אריה ויס, יוזמה ומייסדה של אחוזת-בית, ראה בה מההתחלה עיר עברית גדולה, עצמאית ומודרנית. חותם את פרק המאמרים בחוברת מאמרה של תמר גיספאן-גרינברג על אמנות הקיר בחדרי אוכל בקיבוצי 'הקיבוץ הארצי' בשנים 1950-1967. הטענה המרכזית במאמר היא שביצירות הנדונות, שלא זכו עד כה לעניין מחקרי, משתקפים הבדלים בסגנון ובתוכן בין שתי התקופות המרכזיות בהיסטוריה הקיבוצית

שלאחר קום המדינה: תקופת המשבר, במחצית הראשונה של שנות החמישים, ותקופת ההתאוששות, מן המחצית השנייה של שנות החמישים ועד אמצע שנות השישים לערך. היצירות מתקופת המשבר מתאפיינות בסגנון פיגורטיבי, ותוכניהן הנרטיביים עוסקים בעיקר בתקופה שלפני קום המדינה. היצירות מתקופת ההתאוששות מתאפיינות בסגנון חופשי יותר, הנוטה למופשט, ותוכניהן מבטאים את השינויים שחלו בחברה הקיבוצית מאז קום המדינה.

שלוש סקירות ספרים חותמות את החוברת: יהושע שוורץ סוקר את ספרו של משה גיל 'זהרומאי אז בארץ': אחד עשר פרקים בהיסטוריה של ארץ ישראל, העוסק בהיסטוריה הכלכלית וההתיישבותית של הארץ בתקופה הרומית. עמוס הדס סוקר את ספרם של איתן אילון, רפאל פרנקל ועמוס קלוזר על גתות ובתי בד קדומים בארץ-ישראל מן התקופה ההלניסטית ועד התקופה הביזנטית (באנגלית). ומוסטפא כבהא סוקר את ספרו של בני מוריס על המלחמה הערבית-הישראלית הראשונה, מלחמת 1948 (באנגלית).

לסיום, ברצוננו להפנות את תשומת לבם של הקוראים והחוקרים לאתר האינטרנט של 'קתדרה'

מקוונים, מפתח החוברות 1-100 ומדורים חדשים של תגובות והערות, מידע חדש לחוקרי ארץ-ישראל שהגיע למערכת, הנחיות למחברי המאמרים ועוד. אנו מקווים לפתח ולהרחיב את האתר כדי שיהיה כתובת מרכזית לציבור החוקרים והמתעניינים בלימודי ארץ-ישראל ובתחומים הקרובים לתחום זה. 85 חוברות יצאו מאז 'קתדרה' 50, שביפתח הדבר' שלה כתב ישראל ברטל את הדברים הבאים, שפורסמו עתה כפתיח לאתר האינטרנט של 'קתדרה':

'קתדרה' היתה מאז ראשיתה לבמה המדעית שבה מצאו את ביטויים כיווני לימוד וחקירה המציינים כיום את חקר הארץ. רבגוניותה, רב-צדדיותה ופתיחותה לכלל העניינים והסוגיות הנוגעים לתולדות הארץ ויישובה נתנו אותות ברורים באופיו של המחקר, אך גם ברוחה של ידיעת הארץ בציבור הרחב. ארץ-ישראל של 'קתדרה' היא המגוון הנרחב של אוכלוסים, עדות ודתות; כלליות התקופות ההיסטוריות, מימי כנען ועד לתקומת ישראל המודרנית; רחבות הדעת המחקרית, מביקורת המקרא ומדע הארכיאולוגיה ועד מחשבת ישראל וחקר הספרות הערבית. ב'קתדרה' ראו אור, זו לצד זו, עבודות שרוחן שונה ואפילו מנוגדת; עלו גישות שונות ומשונות לארץ ויישובה ונתפרסמו פולמוסים מפרים ומרתקים בין חוקרים מאסכולות נבדלות. בין דפי 'קתדרה' נפסו חיבורים שעוררו מחלוקות, אך הקו המנחה היחיד שקבע הופעתו של מאמר זה או אחר היה ערכו המחקרי.

'קתדרה' היא עדות ברורה לכך כי חקר ארץ-ישראל במדינת ישראל הוא מדע ביקורתי, חופשי ובלתי-מתפשר עם שיקולים שאינם ממין העניין. אהבת הארץ ותולדותיה ברוח 'קתדרה' היא אהבה רחבה, פתוחה, סובלנית וביקורתית.

תפיסה זו מדריכה אותנו גם היום.

מערכת קתדרה